शब्दार्थगतत्वेन व्यवस्थितेस्तदन्वयव्यतिरेकानुविधायित्वं हेतुः । इह तु दोषस्य 'आजघ्ने' इति पदमात्रस्यैवान्वयव्यतिरेकानुविधायित्वम् । पदान्तराणां परिवर्तनेऽपि तस्य तादवस्थ्यादिति पददोषत्वमेव । तथा यथेहात्मनेपदस्य परिवृत्तावपि न पददोषः, तथा हन्प्रकृतेरपीति न पदांशदोषः ।

एवं 'पद्मः'[1] इत्यत्राप्रयुक्तस्य पदगतत्वं बोध्यम् । एवं प्राकृतादिव्याकरणलक्षणहानावपि च्युतसंस्कारत्वमूह्यम् ।

इह तु शब्दानां सर्वथा प्रयोगाभावे[1]ऽसमर्थत्वम् । विरलप्रयोगे निहतार्थत्वम् । निहतार्थत्वमनेकार्थशब्दविषयम् । अप्रतीतत्वं त्वेकार्थस्यापि शब्दस्य सार्वत्रिकप्रयोगविरहः । अप्रयुक्तत्वमेकार्थशब्दविषयम् । असमर्थत्वमनेकार्थशब्दविषयम् । असमर्थत्वे हन्त्यादयो[2] गमनार्थे पठिताः । अवाचकत्वे दिनादयः प्रकाशमयाद्यर्थे, न तथेति परस्परभेदः । एवं पददोषसजातीया वाक्य[3]दोषा उक्ताः, संप्रति तद्विजातीया उच्यन्ते ।

मित्यर्थः ॥ **एवं पद्म इति** । **अप्रयुक्तस्य** अप्रयुक्तत्वस्य पदगतत्वं न तु पदांशगतत्वम् ॥ इदानीं केषांचिद्दोषाणां परस्परभेदं दर्शयति—**इह त्विति** । **सर्वथेति** । यत्र ज्ञापकं नास्ति तत्रैव प्रयोगाभावः । ज्ञापकसत्वे तु प्रयोगोऽस्त्येव । यथा—हनधातोर्गतौ जङ्घापद्धतिरित्यादिप्रयोगः । अत्र यनलोपपच्छब्दौ ज्ञापकौ । कुटिलं गम्यतेऽनया इति जङ्घा[2] । पद्भ्यां (हन्यते) गम्यतेऽत्रेति पद्धतिः । एतदर्थमेव हनधातोर्गतौ पाठः । केचित्तु—'पुनः पुनः गम्यतेऽनया' इति यनो वाक्यं कुर्वन्ति । तन्न । गत्यर्थधातोरत्यर्थे पौनःपुन्ये च यन् प्राप्त्यभावात् ॥ **विरलेति** । श्लेषादौ प्रयोगो न त्वन्यत्र । एतेनासमर्थत्वनिहतार्थयोर्भेदो दर्शितः ॥ निहतार्थत्वाप्रतीतत्वयोर्भेदमाह—**निहतार्थत्वमिति** ॥ अप्रयुक्तत्वासमर्थयोर्भेदमाह—**अप्रयुक्तत्वमिति** । असमर्थत्वावाचकत्वयोर्भेदमाह—**असमर्थत्वे इति** । न तथा पठिताः ॥ **तद्विजातीयाः** पददोषविजातीया वाक्यदोषा उच्यन्ते इत्यनुषङ्गेणान्वयः ॥

---

1. पद्म इति । नायमेकान्ततः पुंलिङ्गेऽप्रयुक्तः । तथा च **गोवर्धनः**—'घटितपलाशकपाटं दिशि दिशि सुखिनो हि शेरते पद्माः । उज्जागरेण कैरव कति शक्या रक्षितुं लक्ष्मीः ॥' अतः 'यथायं दारुणाचारः सर्वदैव विभाव्यते । तथा मन्ये दैवतोऽस्य पिशाचो राक्षसोऽथवा ॥' इति प्रकाशोदाहरणमेव वरम् ॥

2. जङ्घेति । जङ्घन्यत इति जङ्घा । हन्तेर्यङ्लुगन्तात्–'अन्येभ्योऽपि' इति डः ।

---

१. 'भावात्' क. २. 'अपि' इत्यधिकं घ-पुस्तके. ३. 'वाक्ये' घ.